

KİTAP TANITIMI & ELEŞTİRİ /BOOK REVIEWS & CRITICISM

Çocukluk Sosyolojisi Tarihi*

Dr. Emrah Başaran

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi

Sosyoloji Bölümü

basaranemrah20@gmail.com

Öz

Sosyolojik çalışmalarda yeni bir araştırma alanını oluşturan çocukluk konusuna olan ilgi özellikle 1980 sonrası dönemde artış göstermiştir. Bu ilginin ortaya çıkmasında sosyolojide mikro ölçekli konuların çalışılmaya başlanmasının etkisi olmuştur. Diğer taraftan özellikle bu dönemden sonra aile içerisinde çocuğun bir “birey” olarak görülmesi de bu ilginin oluşmasında önemli bir paya sahiptir. 2. Dünya Savaşı sonrasında dünya düzeninin yeniden şekillenmeye başlamasıyla birlikte ortaya çıkan UNICEF gibi uluslararası kuruluşlar çocukların eğitimi, korunması ve hakları konularında bir duyarlılık oluşmasını sağlayarak bu konuda önemli işlevler yerine getirmiştir. Berry Mayall ortaya koymuş olduğu *Çocukluk Sosyolojisi Tarihi’nde* çocukluğa sosyolojik bakabilmeyi hedeflemiştir. Çocukluk sosyolojisi çalışmalarına derinlik kazandırma peşinde olan Mayall, farklı ülkelerden örneklerle “çocukluk tartışmalarının” nasıl yapıldığını detaylı bir biçimde ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocukluk sosyolojisi, küreselleşme, sosyolojik bakış.

History of Childhood Sociology

Abstract

Interest in childhood, which constitutes a new research area in sociological studies, has increased especially in the post-1980 period. The emergence of this interest has been influenced by the study of micro-scale issues in sociology. On the other hand, seeing the child as an “individual” in the family, especially after this period, has an important share in the formation of this interest. International organizations such as UNICEF, which emerged with the reshaping of the world order after the Second World War, fulfilled important functions in this regard by ensuring awareness on the education, protection and rights of children. Berry Mayall aimed to examine childhood sociologically in the History of Childhood Sociology. Mayall, who seeks to add depth to the studies of childhood sociology, handles in detail how childhood discussions are made with examples from different countries.

Keywords: Childhood sociology, globalization, sociological perspective.

* Mayall, B. (2019). *Çocukluk Sosyolojisi Tarihi* (Çev: Özlem Aydoğmuş Ördem), Adana, Karahan Kitabevi.

Mayall, B. (2019). *Çocukluk Sosyolojisi Tarihi* (Çev: Özlem Aydoğmuş Ördem), Adana, Karahan Kitabevi, 82 s.

Çocukluk, sosyolojinin geç tanıştığı ve tartışmaya açtığı yeni alanlardan birisidir. Sosyolojinin ortaya çıktığı dönem dikkatle incelendiğinde klasik sosyologların makro ölçekli meselelerle ilgilendiği rahatlıkla görülebilir. Bu dönemdeki sosyoloji anlayışının geniş çaplı toplumsal olguları odağına alması, çocukluk üzerine derinlikli çalışmaların yapılmasını güçleştirmiş ve bu alandaki çalışmaların psikoloji disiplini şemsiyesi altında yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu açıdan bakıldığında Alfred Adler, Jean Piaget, Erik Erikson ve daha pek çok ruhbilimci çocukluk çalışmalarında önemli çalışmalara imza

atmışlardır. Ruhbilimcilerin çocukluk konusunda yapmış oldukları çalışmalar bu dönemin insan hayatında ne denli kritik bir eşik oluşturduğunun farkına varılmasını sağlaması açısından da büyük bir değere sahiptir. Örneğin; Adler, insanın ruhsal yaşamının oluşumunda çocukluğun büyük önem teşkil ettiğini ve bireyin çocukluk dönemindeki ruhsal durumuyla yetişkinlikteki ruhsal durumu arasında esaslı bir ilişki olduğundan söz ederek bu meselenin ciddiyetini vurgulamıştır. Ona göre insanların çocukluk döneminde oluşturdukları model yetişkinlikte de devam etmekte ve birey bu durumdan kurtulamamaktadır. Dolayısıyla bir insanı tanımak istiyorsak onun çocukluk çağını incelemek büyük önem arz etmektedir (Adler, 2018: 26-27). Psikolojinin ortaya çıkış sürecinden itibaren çocukluk dönemine ilgi duymasının aksine sosyolojinin bu konuya olan ilgisi özellikle 1970 sonrası süreçte şekillenmeye başlamıştır.

Psikolojinin çocukluk dönemini öncelikle gelişimsel olarak ele alması ve bunun yanında eğitim, cinsellik, aile gibi pek çok türden başlıkla ilişkilendirmesi sosyolojiyle arasındaki temel farklılığı oluşturmaktadır. Sosyolojinin çocukluk meselesine bakışı, tüm bunları da dikkate almakla birlikte daha çok toplumsallaşma süreçleri bağlamında tartışılarak gerçekleşmektedir. Çocuğun içerisinde doğduğu ve hazır verili olan toplumsal yapı, aile yapısı, sosyal çevresi ve tüm bu süreçlerin ortaya koyduğu değişim ve dönüşümlerin ele alınmasının yanında çocukluğu sosyal bir kategori olarak değerlendirme durumu da çocukluğa sosyolojik olarak bakmanın ortaya çıkardığı yeni durumlardır. Son yıllarda çocukların konumu aile ve toplum içerisinde hızlı bir yükselme sürecine girmiştir. Çocuğun üzerindeki ilgi ve duyarlılığın artmasında anne ve babaların eğitim seviyeleri, güvenlik endişeleri, kentli yaşam biçiminin hâkim olmaya başlaması gibi pek çok türden süreç etkili olabilmektedir. Bu bakımdan tüm bu yeni gelişmeler çocukluk sosyolojisinin ilgilendiği konuların çeşitliliğini arttırmakta ve bu alandaki çalışmaların daha çok görünür olmasını sağlamaktadır. Bu anlamda bakıldığında incelenecek olan bu kitap, çocukluk sosyolojisi tartışmalarına tarihsel bir perspektiften ışık tutması bakımından önemli bir kaynak eserdir.

Berry Mayall'ın kaleme aldığı *Çocukluk Sosyolojisi Tarihi* başlıklı eser Özlem Aydoğmuş Ördem tarafından Türkçeye kazandırılmıştır. Giriş ve sonuç kısımları çıkartıldığında eserin altı temel bölümden oluştuğu görülmektedir. Yazar, çocukluk çalışmalarında gelişim psikolojisinin öneminden bahsederek kitabın bir başlangıç yapar. İlerleyen bölümlerde Mayall başta ABD olmak üzere İngiltere ve Kuzey Avrupa ülkelerindeki çocukluk sosyolojisi çalışmalarına değinmektedir. Bunun akabinde ise

çocukluk sosyolojisindeki güncel gelişmeleri ele almakta, sonuç ve tartışma bölümüyle eseri sonlandırmaktadır. Yazar teşekkür kısmında Virginia Morrow, Priscilla Alderson ve Liesbeth de Block gibi isimlere kendi uzmanlık alanlarıyla ilgili bölümleri yazmış olmalarından dolayı şükranlarını sunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında eser ortak bir çalışmanın ürünü olarak okuyucuya sunulmaktadır.

Mayall, kitabın giriş kısmında bu eseri yazma amacını açıkça ifade etmektedir. Ona göre çocukluk sosyolojisinin ortaya çıkış sürecini ele almak ve bu konuda çalışacak olanlara meseleyi genel hatlarıyla anlatacak derli toplu bir eser bırakmak bu kitabın yazılış amaçlarından biridir. Giriş kısmının ilerleyen satırlarında kitabın yazılış amacını biraz daha açan Mayall, çocukluk meselesine sosyolojik olarak bakabilmenin toplum içerisinde çocukların birey olarak itibar görmesinde önemli bir basamağı oluşturduğunu belirtir. Çocukluğa ilişkin kapsamlı bir bilgi birikimine ulaşılabilirse tıpkı feminizmin kadınlara karşı olan anlayışı değiştirmesi gibi çocukluğa yönelik olumsuz bakış açısı da değiştirilebilir ve böylece küresel anlamda bir değişim ve dönüşüm süreci başlatılarak faydalı bir iş yapılmış olur. Çocukluğa yönelik sosyolojik ve tarihsel perspektifli çalışmalara bakıldığında aile ve toplum içerisinde çocukların bir "birey" olarak kabul görmedikleri anlaşılabilmektedir. Mayall'ın çocukluk olgusunu sosyolojik bir bakışla ele almak istemesi bu yönden kıymetlidir. Çünkü sosyolojik bakış çocuğu toplumsal hayat içerisinde birey olarak kabul etmeyi gerekli kılmaktadır.

Çocukluk çalışmalarında öne çıkan çalışma alanlarından birisi de gelişim psikolojisidir. Mayall'ın ayrı bir bölüm olarak ele aldığı bu tartışmalar aynı zamanda kitabın ve çocukluk sosyolojisinin ortaya çıkmasında önemli bir eşik olarak değerlendirilmektedir. Bu konudaki tartışmaları iki basamakta inceleyen Mayall'a göre çocuklar okullu olmaya başladıktan sonraki süreç, onların gözlemlenmesi ve çocukluk konusunda yapılan çalışmaların hızlanması açısından dikkate değerdir. Bu süreçten önceki dönemi ise farklı değerlendiren Mayall, Darwin'in çalışmalarına atıfta bulunmaktadır. Gelişim psikolojisi literatüründe çocukluk çalışmalarından bir kesit sunan Mayall çocukluğa ilişkin psikolojik çalışmaların "gelişmiş" toplumlar tarafından yapıldığını öne sürmekte ve bunu önemli bir nokta olarak görmektedir. Kuşkusuz ki bu bakış açısı hatalı ve objektif olmaktan uzaktır. Mayall'ın batı toplumlarının ve kurumlarının çocukluğu en ideal ve ileri düzeyde ele alabileceğini ve diğer toplumların inanç ve kültürel farklılıklarından dolayı kadın ve çocuk hakları çalışmalarında daha geri planda kaldığı yönünde bir tartışma iklimi oluşturmaya çalışması sosyolojik bakışla pek örtüşmeyen bir durumdur. Sosyolojik olarak bakıldığında kültür denilen çerçeve çocukluğa ilişkin algıların toplumlar arasında farklılaşmasına neden olmaktadır. Ancak bu farklılık bir toplumun diğerlerinden üstün nitelikte olduğunu göstermemektedir. Toplumlar arası bu farklılaşmada inançlar, gelenekler, nüfus, üretim biçimleri, emek gibi pek çok farklı sosyal değişken etkili olmaktadır.

Çocukluk sosyolojisinde çalışmaların yapıldığı yerlerin başında ABD gelmektedir. Mayall, özellikle 1930'lu yıllarda gelişim psikolojisinin tekelinde yürütülen çocukluk çalışmalarına karşın ABD'de bazı araştırmacıların sosyolojik çalışmaları güçlü bir biçimde savunduğunu söylemektedir. Bu yıllarda ABD sosyolojisinde sembolik etkileşimcilik ve işlevselciliğin (Parsons) çokça konuşulması çocukluğun sosyalleşme kavramı etrafında incelenmesini sağlamıştır. Yine bu dönemdeki tartışmalarda özellikle Skolnick, Allport, Rothman gibi isimler çocukluk konusunda yapılan psikolojik çalışmalara ciddi eleştiriler getirmişlerdir. Bu isimler, psikolojik çalışmaların daha çok laboratuvar temelli olduğunu, araştırmacıların çocukların hayatlarının yalnızca bazı bölümlerine odaklanarak çıkarımlarda

bulduklarını ve tarihi süreçleri görmezden geldiklerini söyleyerek eleştirel bir tutum takınmışlardır. Mayall 1970 sonrasında bu eleştirilerin de katkısıyla gelişim psikolojisinin laboratuvarından çıkarak günlük alana yönelmeye başladığını belirtmektedir. Çocuklar artık doğal ortamlarında gözlemlenerek araştırılmaya başlanmıştır. Bu dönemde Mead, Garfinkel, Goffman, Parsons gibi pek çok düşünür farklı teorik yaklaşımlar ışığında çocukluk konusunda önemli çalışmalar ortaya koymuşlardır. Bu isimlerin çalışmaları çerçevesinde ortaya çıkan sembolik etkileşimcilik, etnometodoloji, damgalama, yapısal işlevselcilik gibi yaklaşımlarla birlikte sosyolojik çalışmaların odağına birey yerleşmiştir. Bireyin sosyolojinin ilgi alanına girmesinin sonucu olarak ise çocukluk çalışmaları hız kazanmıştır. Örneğin Parsons çocuğun aktif ve topluma uygun bir birey olarak sosyalleşmesinde aileyi ve okulu önemli iki kurum olarak görmüştür(s.22).

Birleşik Krallıkta çocukluk sosyolojisi çalışmaları özellikle 1970'li yıllarda artarak devam etmiştir. Tizard, Hughes, Dunn, gibi düşünürler bu konuda dikkate değer eserler kaleme almışlardır. Bu süreçte özellikle sosyal inşacılık ve çocuğun birey olarak kabul görmesi iki temel tartışma noktasını oluşturmuştur. Bir diğer temel tartışma konusu ise ilk iki konu kadar etkili olmayan yapısal yaklaşımdır. Bu tartışmalarda Foucault'un sembolik etkileşimcilik bağlamında çocukluk meselesini ele alışı dikkat çekici olmuştur. 1970 sonrası dönemde Birleşik Krallıkta feminist tartışmalar ekseninde yapılan çocukluk çalışmaları da önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Feministlerin çocukluk çalışmalarına karşı temkinli duruşları ve kadınların çocukların doğal bakıcıları olması görüşüne karşı çıkmaları bu tartışmaları farklı boyutlara taşımıştır. Feminizm ile çocukluk arasındaki ilişki farklı bir bağlamda aile kavramı üzerinden de yorumlanabilmektedir. Feministler aileyi ataerkilliği sürdüren bir kurum olması bakımından eleştirmektedirler. Dolayısıyla aile bu anlamda eşitsizlikleri yeniden üretmekte ve kuşaklar aracılığıyla aktarmaktadır. Aile içerisindeki bu eşitsizlikçi durumun bir boyutunu ise çocuklar oluşturmaktadır.

1980'li yıllarda çocukluk sosyolojisi bağlamında yapılan çalışmalara Kuzey Avrupa ülkelerinde de rastlanılmaktadır. Bu dönemde çocukları bir birey olarak kabul etme ve sosyal inşacılık fikri çalışmaların temelini oluşturmaktadır. Almanya bu türden çalışmalarda öncü ülkelerden birisidir. Alman sosyologların bir kısmı özellikle kuşaksal anlamda İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaş yıllarında doğanlar ile bu kuşağın çocuklarını karşılaştırarak bir analiz yapmışlardır. Kuşkusuz ki Kuzey Avrupa'da çocukluk üzerine yapılan çalışmalar yalnızca Almanya ile sınırlı kalmamıştır. Mayall, Finli sosyolog Leena Alanen, Danimarkalı sosyolog Jens Qvortrup gibi isimlerin çalışmalarından alıntılar yaparak bu çalışmaların Kuzey Avrupa ülkelerindeki çocukluk çalışmalarının gelişiminde önemli etkiler yarattığı üzerinde durmaktadır.

Çocukluk sosyolojisi çalışmalarının önemli bir bölümünün ABD'den çıkması, çocukluk üzerine kuramsal çalışmaların önemli bir kısmının Almanya'da yürütülmesine karşın STK'ların çocukluk dönemine ilgi duymaları nedeniyle ampirik çalışmaların büyük bir bölümü Birleşik Krallıkta yapılmıştır. İngiltere'deki çalışmalarda önemli mesafeler kat edilmesinde etkili olan bir diğer faktör ise Ekonomik ve Sosyal Araştırma Konseyi tarafından bu türden çalışmalara verilen desteklerdir. Ampirik çalışmaların maliyet boyutu göz önünde tutulduğunda bu türden desteklerin bilimsel çalışmalarda ne denli önemli bir rol oynayacağı görülebilecektir. İngiltere'deki bu konsey 5-16 yaş grubundaki çocuklara yönelik yapılan 22 çalışmaya destek vermiştir. Dolayısıyla bilimsel araştırmalara verilen bu destekler çocukluk sosyolojisi özelinde İngiltere'de önemli bir bilgi birikiminin oluşmasını sağlamıştır.

Mayall, çocukluk çalışmalarında kritik bir noktayı oluşturan yöntem ve etik meselesini İngiltere örneğinde değerlendirmektedir. İngiltere'deki ampirik çalışmaların hız kazanması özellikle son yıllarda etik meselesini ciddi bir biçimde tartışmaya açmıştır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde yöntem ve etik meselesinin çözümünde pek çok fikir ortaya konulmuştur. Örneğin; özellikle küçük çocuklarla yapılan çalışmalarda sağlıklı bir bağlantı kurulabilmesi için mozaik yaklaşım ve veri üçlemesi yöntemi önerilmiştir. Buna ek olarak; UNICEF, BM gibi uluslararası kuruluşların çocuk hakları ve etik konusunda yapmış oldukları çalışmalar da çocukluk sosyolojisi alanında araştırma yürüteceklerin dikkatle incelemesi gereken bir birikim sunmaktadır.

Mayall, kitabın son bölümlerine doğru çocukluk sosyolojisiyle bağlantılı olduğunu düşündüğü bazı noktaları alt başlıklar altında toplamakta ve tartışmaya açmaktadır. Ona göre çocukların hakları, çocukluğun bedenselliği, küreselleşme, çocukluk ve medya, çocukluk coğrafyası gibi konu başlıkları çocukluk sosyolojisi bağlamında ele alınması gereken önemli alanlardan bazılarıdır.

Sosyolojik olarak bakıldığında çocukluk çalışmaları üst başlığı altında pek çok farklı araştırma yürütülmektedir. Çocuk hakları, çocuk işçiler, mülteci çocuklar, yoksul çocuklar, çocuk istismarı, suç ve bağımlılık bağlamında çocuklar gibi temel çerçeveler bu konuda yapılan çalışmalardan bazılarını oluşturmaktadır. Sosyolojinin çocukluk çalışmalarına olan ilgisindeki artış özellikle gelişim psikoloji bağlamında yapılan ve görece daha bireysel ve toplumsal bağlamdan uzak bir bakış açısıyla yürütülen çalışmaları farklı bir boyuta taşımıştır. Örneğin sadece çocuk hakları özelinde yapılan çalışmaların artması bile çocukluk konusunda toplumsal, siyasal ve hukuksal anlamda farkındalık oluşmasına katkı sağlamıştır.

Çocukluk Sosyolojisi Tarihi başlıklı bu eser literatüre önemli bir katkı sağlamakla birlikte bazı eksiklikleri de içermektedir. Mayall'ın eseri ortaya koyarken fazlaca alıntı ve kaynaklarla süslemesi meselenin özünün kavranmasını güçleştirmekte ve kitaba bir bibliyografya görünümü katmaktadır. Kitap böyle bir izlenim vermesine karşın, çevirmenin sosyolog ve bu alanda çalışmalar yürüten uzman bir araştırmacı oluşu eserin bu olumsuz yönünü bir nebze olsun törpülemektedir. Çevirmen, kavramları yerli yerinde kullanmakta ve okuyucuya bu noktada rahatlatma imkânı vermektedir. Eleştirilmeden geçilmeyecek bir başka konu ise Mayall'ın çocukluk sosyolojisi çalışmalarının merkezine "batı"yı yerleştiriyor oluşudur. Kitabın geneline bakıldığında bu türden çalışmalarda batının öncü bir rol üstlendiği sıklıkla vurgulanmakta ancak diğer coğrafyalardaki çalışmalardan hemen hemen hiç bahsedilmemektedir. Oysaki batı dışındaki toplumlarda da çocukluk meselesi her yönüyle ele alınmakta ve tartışılmaktadır. Bu tek yönlü bakış açısı pek çok açıdan hatalar barındırmaktadır. Örneğin Portage Programı olarak bilinen ve yoksul ailelerin çocuklarına yönelik desteklemeler içeren bu çalışma Amerika Birleşik Devletleri'nde başlamış ancak zamanla Çin, Japonya, Pakistan gibi ülkelerde de uygulanmaya başlanmıştır. Yine farklı sivil toplum kuruluşlarının destekleriyle özellikle Afrika ülkelerinde çocukların eğitimi ve çalışmasıyla ilgili önemli düzenlemeler ve iyileştirmeler yapılmaktadır. Mesela Kenya, uluslararası kuruluşlardan aldığı destekler neticesinde okul öncesi eğitim konusunda önemli projeleri hayata geçirmeyi başarmıştır. Buna benzer örnekler çoğaltılabilir. Mayall'ın diğer ülkelerde yapılan çalışmalara atıfta bulunmaması dikkat çekicidir. Çocukluk meselesini her toplumun tarihsel, kültürel, dinsel ve ekonomik süreçlerini dikkate alarak düşünebilmek konunun tüm boyutlarıyla anlaşılmasını sağlamanın yanında ülkeler arasında bir kıyaslama yapabilmek imkânı da sunacaktır.

KAYNAKÇA

Adler, A. (2018). İnsanı Tanıma Sanatı, (Çev: Kâmuran Şipal), Ankara, Say Yayınları.